

Ποιμαντικὲς ἀρχὲς καὶ Ἐκκλησιολογία

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ι. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ*

1. Ἡ ποιμαντικὴ ὡς μάθημα

Ἄν παρακολουθήσει κάποιος διεξοδικὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ μαθήματος τῆς Ποιμαντικῆς ἀπὸ τὸν 18ο αἰώνα, πὺ ἐντάχθηκε στὰ προγράμματα τῶν θεολογικῶν σπουδῶν στὴν Αὐστρία, ὡς τὶς μέρες μας, θὰ διαπιστώσει πολλὲς διακυμάνσεις¹. Στὴν ἀρχὴ σχετιζόταν κυρίως μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα τοῦ λεγόμενου Πρακτικοῦ Κλάδου τῆς Θεολογίας. Ἄργότερα συνδέθηκε μὲ τὴν Παιδαγωγικὴ, τὴν Ψυχολογία καὶ εἰδικότερα τὴν Ψυχολογία τοῦ Βάθους, τὴν Κοινωνικὴ Ψυχολογία, τὴν Ψυχιατρικὴ καὶ τὴν Ἱατρικὴ. Ἔτσι προέκυψαν διάφορες ὀνομασίες, πὺ δείχνουν τὰ διάφορα στάδια τῆς πορείας τῆς Ποιμαντικῆς: ποιμαντικὴ θεολογία, λειτουργικὴ ποιμαντικὴ², συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ, ποιμαντικὴ συμβουλευτικὴ, πνευματικὴ καθοδήγηση, ποιμαντικὴ φροντίδα, ποιμαντικὴ ψυχολογία, ποιμαντικὴ ψυχιατρικὴ καὶ ἄλλες. Στὴν Ἀμερικὴ, ἀλλὰ καὶ στὴν Εὐρώπη, καὶ κυρίως στὸν προτεσταντικὸ χῶρο, ἔχει ἀναπτυχθεῖ καὶ γνωρίζεται ἀνθηθὴ ἡ ποιμαντικὴ ψυχολογία. Ὁ κλάδος αὐτὸς συνδέθηκε μὲ τὴν κλινικὴ ἐκπαίδευση τῶν κληρικῶν, προσέλαβε διαχριστιανικὸ καὶ διαθρησκευτικὸ χαρακτῆρα καὶ βρῖσκεται ἤδη στὸ ἐπίκεντρο τῆς ποιμαντικῆς προσφορᾶς τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ προτεσταντισμοῦ³.

Ἐπάρχουν ὅμως προβλήματα πὺ ἀπασχολοῦν τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ συνδέονται ταυτόχρονα καὶ μὲ τὸ νέο κοινωνικὸ περιβάλλον, τὴν κοινωνία στὴν ὁποία

---

* Ὁ π. Βασίλειος Καλλιακμάνης εἶναι Καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.

1. ΓΟΥΣΙΔΗ ΑΛ., *Ποιμαντικὴ σὴ σύγχρονη κοινωνία, Ἐγχειρίδιο ποιμαντικῆς Κοινωνιολογίας*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 9.

2. Βλ. περισσότερα ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΛ., *Εἰσαγωγή στὴν Ὁρθόδοξη Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ*, Ἀθήνα 1985.

3. Βλ. KAPSANIS G., «Pastoral care in American practise», *St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary Quarterly*, (4) 1967, σ. 207 κ.έ. Πρωτ. ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ, *Ποιμένας καὶ θεραπευτής*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1999, σ. 81 κ.έ.

ζει και κινείται. Έτσι με τη συμβολή των κοινωνικών επιστημών αναπτύχθηκε η ποιμαντική κοινωνιολογία.

Από τη σύντομη σκιαγράφηση της πορείας της ποιμαντικής διαφαίνεται η ευρύτητα του γνωστικού της αντικειμένου, αλλά και η τάση να προσλαμβάνει νέες μορφές και να χρησιμοποιεί καινούργιες μεθόδους, για να πραγματοποιεί το έργο της. Υπήρξαν όμως περιπτώσεις που η ποιμαντική περιορίστηκε στη δεοντολογία του ιερατικού επαγγέλματος και το ενδιαφέρον της επικεντρώθηκε στην καθηκοντολογία των ποιμένων. Σε κάθε περίπτωση υπήρχε κίνδυνος απώλειας της ευρείας θεολογικής της βάσης και αφομοίωσής της από άλλες θεολογικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες. Οι νεώτερες κατευθύνσεις της ποιμαντικής και ιδιαίτερα η ποιμαντική ψυχολογία και η ποιμαντική κοινωνιολογία είναι όπωσδήποτε χρήσιμες, και μάλιστα σε περιόδους που τα ποιμαντικά προβλήματα εμφανίζονται όξυμένα. Η ποιμαντική όμως χρειάζεται ισχυρή θεολογική θεμελίωση. Άλλωστε από τη θεολογία πηγάζει και η ανάλογη χριστιανική ανθρωπολογία, την οποία λαμβάνει υπόψη της η ποιμαντική.

2. Ποιμαντική και θεολογία

Διαχρονικά, στην ποιμαντική της Έκκλησίας περιλαμβάνονται η ιεραποστολή, η σύνταξη δογματικών όρων και ιερών κανόνων, η όριothέτηση της όρθοδόξου πίστεως, η ευταξία στη λατρεία και η καλλιέργεια του χριστιανικού ήθους. Το ενδιαφέρον της παραδοσιακής «ποιμαντικής επιστήμης» εστιάζεται στη νοσηματοδότηση της ζωής και τη διασφάλιση των όρων της σωτηρίας του ανθρώπου από την αλλοτρίωση, τη φθορά και το θάνατο.

Η ποιμαντική στηρίζεται στη θεολογία, αλλά και η Έκκλησία θεολογεί για ποιμαντικούς λόγους. Όλοκληρο το σχέδιο της θείας οικονομίας με κορύφωση την ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού αποτελεί τη βάση της ποιμαντικής. Ο Χριστός με το σταυρό, την κάθοδο στον Άδη και την Ανάστασή του έθεσε τα ιστορικά θεμέλια της Έκκλησίας, η οποία υπήρχε έξαρχής, αλλά τελειώθηκε στο πρόσωπο του Χριστού και φανερώθηκε δημοσίως κατά την ημέρα της Πεντηκοστής⁴.

4. Βλ. ΚΑΡΜΠΗ Ι., *Η εκκλησιολογία των τριών ιεραρχών*, Αθήνα 1962, σ. 5 κ.έ.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος διδάσκει ὅτι: «Ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ συνέστη... Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Σταυρὸν ἀνηνέχθη, καὶ προσηλώθη, καὶ ἀπέθανε, προσελθὼν εἰς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν, καὶ ἐξῆλθε αἷμα καὶ ὕδωρ καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος ἡ Ἐκκλησία ἅπασα συνέστηκεν»⁵. Ἔτσι οἱ πιστοὶ γίνονται μέλη τῆς μετὰ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τρέφονται μετὰ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν.

Τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ συνεχίσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους τους, ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ εἶναι ἐνωμένοι καὶ νὰ ἔχουν τὴν ἀναφορὰ τους στὴν κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Χριστό. Ὁχι μόνο οἱ κληρικοὶ, ἀλλὰ ὅλο τὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα καλεῖται νὰ εἶναι ἄρμονικὰ ἐνωμένο καὶ νὰ ἔχει τὴν ἀναφορὰ του στὸν Χριστό. Ὁ Χριστὸς σύμφωνα μετὰ τὰ λόγια τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου, εἶναι «ἡ κεφαλὴ, ἡμεῖς τὸ σῶμα... Αὐτὸς θεμέλιος, ἡμεῖς οἰκοδομή· αὐτὸς ἄμπελος, ἡμεῖς τὰ κλήματα· αὐτὸς ὁ νυμφίος, ἡμεῖς ἡ νύμφη· αὐτὸς ὁ ποιμὴν, ἡμεῖς τὰ πρόβατα· ὁδὸς ἐκεῖνος, ἡμεῖς οἱ βαδίζοντες· ναὸς πάλιν ἡμεῖς, αὐτὸς ἔνοικος· αὐτὸς ὁ πρωτότοκος, ἡμεῖς οἱ ἀδελφοί· αὐτὸς ὁ κληρονόμος, ἡμεῖς οἱ συγκληρονόμοι· αὐτὸς ἡ ζωὴ, ἡμεῖς οἱ ζῶντες· αὐτὸς ἡ ἀνάστασις, ἡμεῖς οἱ ἀνιστάμενοι· αὐτὸς τὸ φῶς, ἡμεῖς οἱ φωτιζόμενοι». Καὶ καταλήγει τονίζοντας τὸν ἀδιάρηκτο σύνδεσμο τῶν μελῶν μετὰ τὸν Χριστό: «Ταῦτα πάντα ἐνωσιν ἐμφαίνει, καὶ οὐδὲν μέσον κενὸν ἀφήσιν εἶναι, οὐδὲ τὸ μικρότατον»⁶. Ἐξάλλου τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος ἀναγεννᾷ ὄντολογικὰ τὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ ἡ ἱερωσύνη ἀποτελεῖ πνευματικὸν λειτουργημα καὶ διακόνημα γιὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου⁷.

Ὁ κληρικὸς στὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ παράδοση δὲν νοεῖται ὡς ἀπλὸς θρησκευτικὸς λειτουργός, ὅπως ἀπαντᾷ σὲ νομικὰ κείμενα ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες θρησκείες. Στὶς πηγὲς ὑπάρχει ποικιλία ὄρων μετὰ τοὺς ὁποίους ἐκφράζεται τὸ ἔργο τοῦ ποιμένα, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἱερουργίαν τῶν μυστηρίων. Εἶναι ἱερεὺς, καθὼς ἐπίσης καὶ προεστὼς ἢ προϊστάμενος, πρόεδρος, ἡγούμενος, διδάσκαλος, μυσταγωγός, ἱατρὸς ψυχῶν, οἰκονόμος μυστηρίων⁸. Στοὺς Ἑλληνας Πατέ-

5. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον* 3, PG 51, 229.

6. ΙΩ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία εἰς Α΄ Κορινθίους* 8,4, PG 61, 72-73.

7. Βλ. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Ἀποκρίσεις*, 13, PG 155, 860B-C καθὼς καὶ *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, PG 155, 381B καὶ 392B.

8. ERICKSON JOHN H., *The challenge of our past, Studies in Orthodox Canon Law and Church History*, St. Vladimir's Seminary Press, NY 1991, σ. 54.

ρες και ιδιαίτερα στον Άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο εκτός των άλλων ο κληρικός είναι θεραπευτής⁹, υπηρέτης και συνεργός στην πνευματική θεραπεία¹⁰.

Κατά τις Συνόδους που συγκροτήθηκαν στην μακραίωνη ιστορία της Έκκλησίας, οί Πατέρες διετύπωσαν με την έπιστασία και τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰ δόγματα και τούς ἱεροὺς κανόνες. Οί συνοδικές ἀποφάσεις διασώζουν τὴν ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος και διασφαλίζουν τὴν σωτηριολογικές προϋποθέσεις γιὰ τὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ ποιμαντική χωρὶς τὴ θεολογία γίνεται τυπική και ἐπιφανειακή. Ἐγκλωβίζεται σὲ κώδικες δεοντολογίας ἢ μετατρέπεται σὲ καθηκοντολογία.

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῶν πηγῶν συνάγεται ὅτι ἡ ποιμαντική μπορεῖ νὰ διαφέρει ἀνάλογα μὲ τὴν ἐποχὴν, τὴν κοινωνικὴν συνθήκην ἀλλὰ και τὰ πρόσωπα. Αὐτὰ δὲ σημαίνουν ὅτι θυσιάζεται ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἢ ὅτι διακυβεύεται ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ὅ,τι γίνεται, ἀποβλέπει στὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, τὴ διασφάλιση τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας και τὴ διαφύλαξη τῶν θείων ἀληθειῶν τῆς.

3. Γενικὲς και εἰδικὲς ποιμαντικὲς ἀρχές

Γιὰ νὰ γίνουν σαφέστερα τὰ παραπάνω, ἀναφέρουμε δύο παραδείγματα. Ἀπὸ τὴν ἔρευνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης διαπιστώνεται ὅτι διαμορφώθηκαν τρεῖς κυρίως τάσεις ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώριση τοῦ βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν, τῶν σχισματικῶν και ἑτεροδόξων¹¹ και τὴν ἀποδοχὴ τους ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἄλλοι γίνονταν ἀποδεκτοὶ μὲ ἀπλὸ λίβελλο, μὲ τὸν ὅποιο ἀποκήρυσσαν τὴν κακοδοξίαν, ἄλλοι μὲ τὸ ἅγιο Χρίσμα και ἄλλοι μὲ ἀναβαπτισμό. Ἄλλοτε ἐφαρμοζόταν ἡ ἀκρίβεια και ἄλλοτε ἡ οἰκονομία τῆς Ἐκκλησίας¹².

9. Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς Πόντον φυγῆς, 21, PG 35, 429C.

10. Βλ. Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς Πόντον φυγῆς, 26, PG 35, 436AB. Βλ. ERICKSON J., ὁ.π., σ. 56.

11. Βλ. ἀναλυτικὰ γιὰ τὸ θέμα ΠΙΑΓΚΟΥ Θ., *Κανόνες και λατρεία*, ἐκδ. Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 403 κ.έ. ὅπου και ἐκτενὴς βιβλιογραφία.

12. ΑΓΑΠΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ - ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Πηδάλιον*, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1970, σ. 53. Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀκρίβειας και τῆς οἰκονομίας στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση βλ. τὴν ἐμπεριστατωμένη Εἰσαγωγή τοῦ Ἀρχιμ. Εἰρηναίου Δεληδήμου στὸ *Σύνταγμα τῶν Θείων και Ἱερῶν Κανόνων* τῶν Γ. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΟΤΛΗ, ἐκδ. Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 31 κ.έ.

Ένα δεύτερο παράδειγμα αφορά τους ἀρνησίχριστους και τὸν τρόπο ἐπανένταξης τους στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Πατέρες τῆς ἐν Ἀγκύρα Συνόδου τοὺς ἀποδέχονταν σὲ κοινωνία ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια ἀποχῆς ἀπὸ τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ Μ. Βασίλειος ὁμως εἶναι πιὸ αὐστηρός. Ἐπιτιμᾷ μὲ διὰ βίου ἀκοινωνησία ὅσους ἀρνήθηκαν τὴν χριστιανικὴ πίστη. Ὁ ὄσιος Νικόδημος προτείνει κάτι πιὸ κινδυνῶδες¹³. Τὴν προετοιμασία γιὰ δημόσια ὁμολογία πίστεως, τὴν ὁποία ἀκολουθοῦσε συνήθως τὸ μαρτύριο¹⁴.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὰ πράγματα εἶναι ρευστὰ καὶ ἐπιδέχονται διαφοροτικῶν ἐρμηνειῶν; Καὶ ποιές εἶναι οἱ προϋποθέσεις τῶν ἐρμηνειῶν αὐτῶν;

Ἐπάρχουν κάποιες θεμελιώδεις ἀρχές, μὲ βάση τίς ὁποῖες ἡ Ἐκκλησία μέσα στὴν ἱστορία ποιμαίνει τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τὸν κίνδυνο τῆς αὐθαιρεσίας. Οἱ ἀρχές αὐτές εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία.

Ἡ ἀκρίβεια τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ. Ἐκκλησιαστικὴ ἀκρίβεια θεωρεῖται ἡ ἀπαρέγκλιτη τήρηση τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ οἰκονομία ἡ πρόσκαιρη παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια. Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς οἰκονομίας λαμβάνονται ὑπόψη καὶ ἄλλες ποιμαντικὲς ἀρχές ὅπως ἡ ἀναλογία, ἡ ἱστορικότητα καὶ ἡ προσαρμογὴ στὶς κοινωνικὲς συνθήκες, ἡ διάκριση καθὼς καὶ ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ προσώπου. Θεμέλιο ὄλων αὐτῶν εἶναι ἡ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια, οἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἡ συμφωνία τῶν Πατέρων, τὸ consensus patrum.

Ἄν λοιπὸν ἀγνοοῦμε τὴ θεολογία καὶ τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ποιμαντικὴ κινδυνεύει νὰ μείνει μετέωρη, ἢ νὰ προσλάβει κανονιστικὸ καὶ ἀφιλόπολο χαρακτήρα. Πρέπει ὁμως οἱ ποιμένες νὰ γνωρίζουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκρίβεια, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐφαρμόζουν τὴν οἰκονομία, διότι δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο περιπτωτικὲς καὶ γιὰ λόγους οἰκονομίας ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐκλαμβάνονται ὡς ἀκρίβεια.

Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἃς ἔρθουμε στὸ παράδειγμα τῆς ἐπανένταξης τῶν ἀρνησίχριστων στὴν Ἐκκλησία. Γιατί παρατηρεῖται αὕτη ἡ ποικιλία; Ὅπως μᾶς ἐξηγοῦν οἱ ἅγιοι Πατέρες στὴν πρώτη περίπτωση τῆς ἐν Ἀγκύρα Συνόδου λόγῳ τῶν διωγμῶν ἀλλὰ καὶ διότι ἡ χριστιανικὴ πίστη δὲν εἶχε κανένα στήριγμα,

13. *Νέον Μαρτυρολόγιον*, ἔκδ. Π. Πάσχου, Ἀθήνα 1961, σ. 18.

14. Βλ. περισσότερο γιὰ τὸ θέμα στὴ μελέτη μας *Μεθοδολογικά πρότερα τῆς ποιμαντικῆς*, *Λεντίφ ζωννύμενοι I*, ἔκδ. Μυθονία, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 75 κ.ἑ. ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ὑπῆρχε μεγαλύτερη συγκατάβαση καὶ τὰ ἐπιτίμια ἦταν ἐπιεικέστερα. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μ. Βασιλείου, «ὅτε ὁ ἑλληνισμὸς ἔπνεε τὰ λoίσθια, καὶ ἡ πίστις σφοδρότερα, καὶ ἡ Ἐκκλησία κραταιότερα ἦτο, καὶ οἱ ἀρνούμενοι τὸν Χριστὸν χωρὶς βίας καὶ ἐκουσίως τὸν ἠρνοῦντο, διὰ τοῦτο καὶ αὐστηρότερον τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο», σημειώνεται στὸ *Πηδάλιον*¹⁵. Τέλος, κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ὁ ὄσιος Νικόδημος προτείνει τὴ δημόσια ὁμολογία καὶ τὸ μαρτύριο, διότι συχνὰ ἕνας ἐξισλαμισμὸς ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν ἐκούσιοι ἐξισλαμισμοὶ ὁλόκληρων περιοχῶν. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ φαίνεται μέχρι σήμερα, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι μουσουλμάνοι τῶν Βαλκανίων προέρχονται ἀπὸ ἐξισλαμισμένους χριστιανούς ἐκείνων τῶν χρόνων.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω γίνεται φανερὸ ὅτι ὑπάρχει κάποια κλιμάκωση στὴ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ μάλιστα σὲ θεσμικὸ ἐπίπεδο. Λαμβάνονται ὑπόψη οἱ ἱστορικὲς συνθῆκες, χωρὶς νὰ θυσιάζεται ἡ εὐαγγελικὴ ἀλήθεια. Ἀνάλογη κλιμάκωση ὑπάρχει καὶ στὴν προσωπικὴ πνευματικὴ πορεία τοῦ καθενὸς χριστιανοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος στὴ δεύτερη *Ὁμιλία πρὸς Εὐτρόπιον*. Πέρα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀξία τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ποιμαντικὴ τὸ δεύτερο μέρος, ὅπου φαίνεται ἡ κλιμάκωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

Γράφει ὁ Χρυσόστομος: «Ἐπειδὴ οὖν ἤδει ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ὅτι ἂν μίαν ὁδὸν τέμῃ, πολλοὶ ἔχουσι ὀκνήσαι, ποικίλας ἔτεμεν ὁδούς. Οὐ δύνασαι διὰ παρθενίας εἰσελθεῖν; Εἴσελθε διὰ μονογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ μονογαμίας; Κἂν διὰ δευτερογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ σωφροσύνης εἰσελθεῖν; Εἴσελθε δι' ἐλεημοσύνης. Οὐ δύνασαι δι' ἐλεημοσύνης; Εἴσελθε διὰ νηστείας. Οὐ δύνασαι ταύτην; Δεῦρο ἐκείνην. Οὐ δύνασαι ἐκείνην; Δεῦρο ταύτην. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδειξε τὸ ἱμάτιον χρυσοῦν, ἀλλὰ διάχρυσον. ... Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσοῦς; Γενοῦ σιρικός. Δέχομαί σε, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος· Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους¹⁶. Οὐ δύνασαι εἶναι ὁ λίθος τίμιος; Γενοῦ χρυσός. Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσός; Γενοῦ ἄργυρος, μόνον ἐν θεμελίῳ. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων¹⁷. Οὐ δύνασαι εἶναι ἡλῖος; Γενοῦ σελήνη. Οὐ δύνασαι εἶναι σελήνη; Γενοῦ ἀστήρ. Οὐ δύνασαι εἶναι μέγας ἀστήρ; Γενοῦ κἂν

15. σ. 627.

16. Α΄ Κορ. 3,12.

17. Α΄ Κορ. 15,41.

μικρός, μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὐ δύνασαι εἶναι παρθένος; Γάμησον μετὰ σωφροσύνης, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὐ δύνασαι εἶναι ἀκτήμων; Ἐλέησον, μόνο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ, μόνο ὑπὸ τὴν βασιλίссαν. Διάχρυσον τὸ ἱμάτιον, ποικίλον τὸ ἱμάτιον. Οὐκ ἀποκλείω σοι τὴν ὁδόν· ἡ ἀφθονία γὰρ τῶν ἀρετῶν εὐκόλον ἐποίησε τὴν οἰκονομίαν τοῦ βασιλέως»¹⁸. Ἡ βάση ὄλων αὐτῶν τῶν ὁδῶν εἶναι ἐκκλησιολογική. Ὅλα αὐτὰ μποροῦν νὰ γίνονται «ἐν τῷ θεμελίῳ» καὶ «ἐν τῷ οὐρανῷ», δηλαδή «ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ», με ἀπώτερο στόχο τὴν ὠρίμανση στὴ χριστιανικὴ ζωή.

4. Ἱερωσύνη καὶ Εὐχαριστία

Κέντρο ὅμως τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἡ θεία Εὐχαριστία, ἡ ὁποία προσφέρεται στὸν Θεὸ Πατέρα, δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ὁλόκληρο τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου καὶ παρουσιάζεται με τύπους, εἰκόνες καὶ λόγο ἢ δημιουργία τοῦ κόσμου, ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνανθρώπηση, ἡ ζωή, τὸ πάθος, ἡ Ἀνάσταση, ἡ Ἀνάληψη καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου. Στὴ λειτουργία «λατρεύεται εὐαρέστως ὁ Θεός» καὶ ἀναγνωρίζεται ὡς ἀδελφὸς ὁ συνάνθρωπος.

Ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσία του δίδασκε τὸ λαὸ με παραβολές, ἐνῶ μουῦσε τοὺς μαθητὲς του στὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ μύηση κορυφώθηκε πρὶν τὸ πάθος κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο. Ἐκεῖ παραδίδεται τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ δίδεται ἡ σωτήρια ἐντολή: «Λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου· ... πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ αἷμα μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»¹⁹.

Οἱ μαθητὲς καλοῦνται νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὴν Εὐχαριστία, γιὰ νὰ θυμοῦνται τὸν διδάσκαλο καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ νὰ βρίσκονται σὲ ἀδιάσπαστη ἐνότητα με Ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τους. Με τὴν ἀδιάκοπη ἐπανάληψη τῆς θείας Εὐχαριστίας ὑπάρχει κοινωνία με τὸν Χριστὸ καὶ διατηρεῖται ζωτανὴ ἡ παρουσία Του. Μετὰ τὴν Ἀνάσταση οἱ μαθητὲς τὸν ἀναγνωρίζουν «ἐν

18. Ιω. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖς Ἐντρόπιος ἀπεσπάσθη* 15, PG 52, 40.

19. *Ματθ.* 26,26-28, *Μάρκ.* 14,22-24, *Α΄ Κορ.* 11,24-25.

τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου»²⁰. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτοι ἐπίσης οἱ λόγοι τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ πρὸς αὐτούς, ὅπου ἀπηχεῖται ὁ μυστηριακός, ἀγιοτριαδικός καὶ ἠθικός χαρακτήρας τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἀπόλυτος Κύριος ὄχι μόνο τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρου τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι. «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν»²¹.

Πέρα ἀπὸ τὴν καθολικότητα καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τῆς Ἐκκλησίας πού διαφαίνονται στὸ κείμενο αὐτό, εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ σύνδεση τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας μὲ τὴν τήρηση ὄλων τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου.

Κεντρικὸ πρόσωπο λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ταυτίζεται σὲ ὀρισμένα βιβλικὰ καὶ πατερικὰ κείμενα μὲ τὴν Εὐχαριστία²², εἶναι ὁ Χριστός. Τὸ ἔργο Του συνεχίζουν καὶ διασώζουν μυστηριακὰ μέσα στὴν ἱστορία καταρχὴν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐν συνεχείᾳ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὡς ποιμένες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ χειροτονία τους συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ὑπαρξὴ συγκεκριμένου ποιμνίου. Ὅσοι ἴστανται εἰς τύπον Χριστοῦ, καλοῦνται νὰ τὸν μιμηθοῦν καὶ νὰ σηκώσουν τὸ βᾶρος τῆς διακονίας καὶ τῆς θυσίας. Τὸ χάρισμα καὶ ἡ διακονία τους δὲν αὐτονομοῦνται. Δοκιμάζονται καὶ ἐνεργοποιοῦνται στὸ πλαίσιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας καὶ σὲ σχέση μὲ τὰ χαρίσματα τοῦ πληρώματος.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀρνήθηκαν νὰ διαστείλουν τὴ θεσμικὴ ἀπὸ τὴν χαρισματικὴ ἱερωσύνη. Τὸ ὑπόδηγμα τῆς ἱερωσύνης δὲν εἶναι ἀτομικὸ χάρισμα, ἀλλὰ δῶρο τοῦ Ἁγ. Πνεύματος πού ἀσκεῖται ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὴν Ἐκκλησία²³. Μὲ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ζωογονοῦνται ὅλα τὰ χαρίσματα τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώμα-

20. Λουκ. 24,35.

21. Ματθ. 28,18-20.

22. Α΄ Κορ. 11, 20-22. «Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη, καὶ ὡς ῥίζη τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος, ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. Οὐ γὰρ ὀνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἡ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης ... οὕτω καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἶ τις ἰδεῖν δυνηθεῖ, ... οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται σῶμα». ΚΑΒΑΣΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τὴν θεῖαν Λειτουργίαν* 38, PG 150, 452CD-453A.

23. Βλ. ERICKSON J. ὁπ., σ. 58,60.

τος. Μπορεί να υπάρχουν διάφορα χαρίσματα, αλλά αυτά χορηγούνται από το Άγιο Πνεῦμα. «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστὶ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι»²⁴. Χαρακτηριστικὴ μάλιστα ἐδῶ εἶναι καὶ ἡ τριαδικὴ θεμελίωση τοῦ καταμερισμοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου (Πνεῦμα, Κύριος, Θεός) στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν Ἁγία Τριάδα ἀναδύεται οὐσιαστικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κοινωνικὴ ζωὴ²⁵.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἤδη στὶς πρῶτες λατρευτικὲς συνάξεις τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀρχισε νὰ βιώνεται καὶ νὰ καταγράφεται ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου²⁶. Διάφορες τάσεις ἀλλοιώσεως ἢ παρανοήσεως τῆς ἀντιμετωπίστηκαν ἀπὸ πολὺ νωρὶς μὲ τὴν σύγκληση τοπικῶν καὶ ἀργότερα οἰκουμενικῶν συνόδων. Οἱ Πατέρες ὀριοθέτησαν τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως, δὲν ἐπέτρεψαν νὰ παρερμηνεύεται τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγχρόνως ἔθεσαν τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόησή του. Ἔτσι ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος συνδέεται ἀναπόσπαστα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ ἀλήθεια, πού ὑποστασιάζεται στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»²⁷.

Μυστήρια ὀνομάζονταν ἀρχικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, κυρίως τὸ βάπτισμα καὶ ἡ θεία Εὐχαριστία. Ἀργότερα ὁμως καθιερώθηκαν καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια, τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ καθοριστικὲς στιγμὲς τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν μυστηρίων ὡς ἱερῶν τελετῶν εἶναι γνωστὸς στὰ Ἀρεοπαγίτικα Συγγράμματα²⁸, ὅπου ἀποτυπώνεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τοῦ Δ' αἰῶνα, καὶ φθάνει ὡς τὸν Ἀθανάσιο Πάριο. Τὰ μυστήρια μὲ κέντρο τὴ θεία

24. Α' Κορ. 12,4-6.

25. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ Γ., *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 66. Βλ. ἐπίσης, ΓΙΟΥΛΤΣΙΣ ΒΑΣΙΛΕ, «*La personen communion, Aspects sociaux du dogme*», ΕΕΘΣΘ, τόμ. 20 (1976), σ. 125 κ.έ. ΓΙΟΥΛΤΣΗ Β., «Δόγμα καὶ ἦθος στὴ ζωὴ καὶ τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας», στὸν τόμο *Μαρτυρία Ζωῆς*, ἐκδ. Ἀρμός, ἐπιμ. Στ. Φωτίου, Ἀθήνα 1999, σ.13-35.

26. Γιὰ τὸ βιβλικὸ ὑπόβαθρο τῆς Εὐχαριστίας καὶ τῆ σύγχρονη θεολογικὴ προβληματικὴ στὸ θέμα Ἁγία Γραφή καὶ Εὐχαριστία βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., «Τὸ βιβλικὸ ὑπόβαθρο τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας», στὰ Πρακτικὰ τοῦ Γ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου μὲ τίτλο, *Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2004, σ. 49 κ.έ.

27. Βλ. Ἰωάν. 14,6.

28. Ἐδῶ ἀναφέρονται ἕξι ἱερὲς τελετές: Τὸ βάπτισμα, ἡ μετάληψη, τὸ χρίσμα, ἡ χειροτονία, ἡ μοναχικὴ κουρὰ καὶ ἡ τελετὴ ἐπὶ τῶν ἱερῶς νεκοιμημένων.

Εὐχαριστία ἔχουν θεραπευτικό, μυσταγωγικό ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιολογικό χαρακτήρα. Ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τῆς θείας λατρείας καὶ μὲ αὐτὴν συνδέονταν καὶ συναρθρώνονταν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μυστήρια²⁹. Ὅποτε ἡ ποιμαντική τῆς Ἐκκλησίας στηρίζεται στὰ μυστήρια καὶ κυρίως στὴ θ. Εὐχαριστία³⁰.

Ἄν ἐξαιρέσει κάποιος τὴ θεία Εὐχαριστία καὶ τὴν ἱερωσύνη, τὰ ἄλλα μυστήρια κινδυνεύουν νὰ χάσουν στὴ συνείδηση πολλῶν Χριστιανῶν τὸν ἐκκλησιολογικό τους χαρακτήρα καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἀτομικὲς ἢ ἰδιωτικὲς τελετές. Ὁ ἁγιασμός ὅμως τῶν πιστῶν, ὡς μετοχὴ στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ τὴν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐνεργεῖται ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔνταξι στὴν Ἐκκλησία συνδέει ὄντολογικὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς πτώσεως μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεὸ καὶ τὸν φέρει σὲ κοινωνία μὲ αὐτόν.

Στὴν Εὐχαριστία διασώθηκε ἡ ἐνότητα τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἦταν ἰδιαίτερα εὐθραυστη. Ἔτσι λαμβανόταν πρόνοια νὰ μὴν ὑπάρχουν «ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι»³¹. Σὲ κάθε πόλη ὑπῆρχε μόνον ἓνας ἐπίσκοπος καὶ μία Εὐχαριστία, δηλαδὴ μία Ἐκκλησία. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὸ βάπτισμα. Ἀναγνωρίσθηκε ἐξαρχῆς ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν³² καὶ μάλιστα ὄχι ἀτομικὸ ἀλλὰ ὁμαδικό. Αὐτὸ συνδεόταν ἄμεσα μὲ τὸ χρίσμα καὶ ἀκολουθοῦσε ἡ μετοχὴ στὴ θεία Εὐχαριστία. Χρειάσθηκε πολὺς χρόνος καὶ μεγάλη περίσκεψη νὰ τελοῦνται περισσότερες λειτουργίες στὴν ἴδια πόλη, ἢ νὰ τίς τελοῦν καὶ οἱ πρεσβύτεροι. Ἡ ἐνότητα διασωζόταν ἐφόσον ὑπῆρχε «εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα»³³ καὶ ταυτόχρονα ἡ ἀγάπη καὶ ἀγιότητα τοῦ βίου, ὄχι ὡς ἀτομικὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ ὡς συλλογικὸ ἄθλημα καὶ ὡς μετοχὴ στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, διότι τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀγιάζεται ἀπὸ τὴν κεφαλή, ποὺ εἶναι ὁ Χριστός. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι στὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης οἱ πρώτοι χριστιανοὶ ἀποκαλοῦντα ἅγιοι³⁴. Διατηροῦν τὴν κοινωνία

29. Βλ. ΤΡΕΜΠΕΛΑ Π., «Ἡ θεία Εὐχαριστία κατὰ τὴν συνάρθρωσιν αὐτῆς πρὸς τὰ ἄλλα μυστήρια καὶ μυστηριοειδῆς τελετάς», σπὸν τόμο, *Εὐχαριστήριον τῷ διδασκάλῳ Ἀμίλκῳ Σ. Ἀλιβιζάτῳ*, Ἀθήνα 1958, σ. 461-472. ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ ΝΕΝΑΝΤ, *Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς θείας λατρείας. Ἡ σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας*, Διδακτορικὴ διατριβή, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001.

30. Βλ. περισσότερα, π. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ Β., *Ὁ ἐκκλησιολογικὸς χαρακτήρας τῆς ποιμαντικῆς*, *Λεωνίῳ ζωννύμενοι II*, ἐκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2005.

31. *Κανὼν η' Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*.

32. Βλ. *Σύμβολον τῆς πίστεως*.

33. *Ἐφεσ.* 4,4.

34. Βλ. *Πράξ.* 9,32,41.

μέ τον Χριστό και καλλιερگوῦν τὴν ἀγάπη μεταξύ τους. Σὲ αὐτοὺς παραδίδεται ἡ ὀρθὴ πίστη. Ἡ ἄπαξ παραδοθεῖσα πίστη³⁵, ὅπως διαβάζουμε στὴν ἐπιστολὴ Ἰουδα, μεταδίδεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ μένει ἀναλλοίωτη καὶ ἀνόθευτη ἐντὸς τῆς μυστηριακῆς ἐκφράσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὅποτε δόγμα καὶ ἦθος, πίστη καὶ ζωὴ παρουσιάζονται ἀδιάσπαστα καὶ συνδέονται μὲ τὴ μυστηριακὴ ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας.

5. Ἡ θεία Εὐχαριστία καὶ τὰ ἐπιτίμια

Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη συγκροτεῖται στὸ ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης. Στὴν Εὐχαριστία οἱ πιστοὶ συμμετέχουν ὡς πρόσωπα ποὺ ἔχουν προσωπικὴ κοινωνία μὲ τον Χριστό, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἄλλα μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸ λόγο προφανῶς αὐτόν, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόμη χρόνους ἡ ἔκπτωση σὲ βαριὰ ἢ θανάσιμα ἁμαρτήματα εἶχε ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Ὑπῆρχε κίνδυνος διάβρωσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπιτίμια συνδέονταν μὲ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴ θεία Εὐχαριστία. Ἡ Ἐκκλησία ἐπίσης ἦταν φειδωλὴ στὴν ἀποδοχὴ τῆς μετάνοιας τῶν βαρέως ἁμαρτανόντων, καὶ εἶναι γνωστὲς οἱ διάφορες τάξεις μετανοούντων³⁶ ποὺ συναντοῦμε στὴν ἐκκλησιαστικὴ κανονικὴ παράδοση.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ εὐχὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αἴτηση τοῦ θείου φωτισμοῦ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, γίνεται ἀναφορὰ στὴν ἐνότητα πίστεως καὶ ζωῆς, φρονήματος καὶ πράξεως. «...ἐνθες ἡμῖν καὶ τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες»³⁷.

Στὴ λειτουργία οἱ πιστοὶ ἀγιάζονται μὲ πολλοὺς τρόπους: τὶς εὐχές, τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ ἀναγνώσματα, τὴ θέαση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τὴν κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματός Του, ἀλλὰ καὶ τὴν καλλιέργεια τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς ἀγάπης. Πολλοὶ θεολόγοι ἀναφερόμενοι στὴν Εὐχαριστία ὀδηγοῦνται

35. Βλ. Ἰουδα, 3

36. Βλ. π. ΚΑΛΛΙΑΚΜΑΝΗ Β., «Μετάνοια, ἐξομολόγηση, ἐξαγόρευση λογισμῶν» στὸν τόμο *Τὸ ἱερὸν μυστήριον τῆς μετάνοιας*, Εἰσηγήσεις-Πορίσματα Ἱερατικοῦ Συνεδρίου, Δράμα 2002, σ. 173-74.

37. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Ι., *Βυζαντινὰ Ἐ. Λειτουργία Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 22.

συχνά σὲ ὀρισμένες ἀπολυτότητες. Ὅρισμένοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ Εὐχαριστία δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἱεραποστολή. Ἐδῶ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸ πρῶτο μέρος τῆς λειτουργίας τοῦ λόγου. Ἄλλοι μὲ ἀφετηρία τὴν Εὐχαριστία ὑπερτονίζουν τὴ θεσμικὴ ὑποτιμώντας τὴ χαρισματικὴ διάσταση τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλοι τονίζουν ὅτι δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη προετοιμασία γιὰ τὴ μετοχὴ στὴ θεία Κοινωνία. Ἀρκοῦνται μόνο στὴν παρακολούθησή της. Θεωροῦν ὅτι ἀγιαζόμαστε ὡς σῶμα Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ἀλλὰ μόνον ὅταν προσκομίζει στὴν Ἐκκλησία κάθε μέλος, εἴτε κληρικός εἴτε λαϊκὸς τὴν ταπείνωση, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ μετάνοια καὶ ὄχι τὰ πάθη καὶ τὴν κακία του. Ὅταν προσέρχεται μὲ συντετριμμένη καρδιὰ καὶ καθαρὴ συνείδηση καὶ ὄχι ἀδιακρίτως. Ἐξάλλου ἡ κοινὴ προσευχὴ στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὸν προσωπικὸ ἀγώνα καὶ τὴν κατ' ἰδίαν προσευχή.

6. Ἡ ἱερωσύνη ὡς κενωτικὴ πορεία

Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ ἱερεῖς θεωροῦν ὅτι καὶ μόνη ἡ ἱερωσύνη τοὺς καθιστᾷ ἀξιόσους τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων καὶ τῆς μεταλήψεως τῶν ἀγιασμάτων. Κι ἐδῶ χρειάζεται προσοχή, μήπως «ἄλλοις τὴν ἀλήθεια κηρύττοντες αὐτοὶ ἀδόκιμοι γενόμεθα»³⁸. Τὰ λειτουργικὰ κείμενα πάντως ἔχουν ἀσφαλιστικὲς δικλίδες. Καλοῦν τὸν λειτουργὸ σὲ ἐκούσια πορεία ταπεινώσεως καὶ κενώσεως κατὰ μίμηση τῆς κενωτικῆς πορείας τοῦ Χριστοῦ. «Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς προσέρχεσθαι ἢ προσεγγίζειν ἢ λειτουργεῖν σοι βασιλεῦ τῆς δόξης... Ἄλλ' ὅμως διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητον φιλανθρωπίαν ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως γέγονας ἄνθρωπος... Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀχρεῖον δοῦλον σου καὶ καθάρισόν μου τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς»³⁹. Μὲ τὴν αὐτοεξομολογητικὴ αὐτὴ εὐχή ὁ λειτουργὸς ἀποδέχεται μὲ ταπείνωση ὅτι εἶναι ἀχρεῖος καὶ ἀνάξιος τῆς ἱεραῆς διακονίας. Ἡ ἀναφορὰ στὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας εἶναι ἐμφανής. Ὁ λειτουργὸς δανεῖζει τὸ εἶναι του στὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ «προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδι-

38. Βλ. Α' Κορ. 9,27.

39. Εὐχὴ τοῦ χειροβικίου ὕμνου Βυζαντινῶν Λειτουργιῶν.

δόμενος» πρὸς ἁγιασμό τῶν πιστῶν. Ἡ αἴτηση συγγνώμης ἀπὸ τὸ πλήρωμα καὶ ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν συλλειτουργῶν δὲν ἔχουν συμβολικὸ ἀλλὰ πραγματικὸ νόημα. Ἡ ταπείνωση καὶ ἡ ἐνσυνείδητη αὐτομεμψία ἔλκουν τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ.

Ἴσως ὀρισμένοι νὰ μὴ βλέπουν θετικὰ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας⁴⁰, οἱ ὁποῖοι θεσπίστηκαν γιὰ νὰ ἐπιλύσουν συγκεκριμένα ποιμαντικά προβλήματα. Τοὺς συνδέουν μὲ τὸ νομικὸ καὶ δικανικὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐαγγελικὲς ἐντολὲς θὰ μπορούσε νὰ συνδεθοῦν μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό. Ἐχει σημασία ὅμως, πῶς νοοῦνται καὶ πῶς ἐφαρμόζονται τόσο οἱ ἐντολές, ὅσο καὶ οἱ κανόνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης. Διότι ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἐκκλησιολογικὸς καὶ θεραπευτικὸς καὶ τὸ περιεχόμενό τους διασφαλίζει τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία. Ἐξάλλου ἡ Ἐκκλησία ἐφάρμοζε πάντοτε τὴν ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας, δίδοντας ἔτσι προτεραιότητα στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, λαμβάνοντας ὑπόψη τίς συγκεκριμένους ἱστορικὲς συνθήκες καὶ ἔχοντας ὡς βασικὸ κριτήριον τὴ διασφάλιση τῶν ὄρων τῆς σωτηρίας του. Ἡ διαμόρφωση τῆς δογματικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ μύηση στὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος δὲν ἐπιτυγχάνεται τόσο μὲ τὴ σχολαστικὴ μελέτη καὶ τὴ λογικὴ κατηγοριοποίηση τῶν δογμάτων, ὅσο μὲ τὴ μετοχὴ στὴ λειτουργικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας.

Κέντρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἀποτελοῦν ἡ κοινὴ καὶ ἡ κατ' ἰδίαν προσευχή. Χρειάζεται ὅμως προσοχὴ ἰδιαίτερα γιὰ ἐμᾶς τοὺς κληρικούς. Διότι κινδυνεύουμε νὰ μετατρέψουμε τὴν κοινὴ προσευχὴ σὲ ἐπάγγελμα καὶ νὰ λησμονήσουμε παντελῶς τὴν κατ' ἰδίαν προσευχὴ. Βρισκόμαστε μπροστὰ στὸν μεγάλον πειρασμὸ τῆς ἐξοικείωσης ἀπὸ τὴ μία, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποκλειστικότητας νὰ κατευθύνουμε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ἴσως εἶναι ὑπερβολικὸ αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ, ὅτι ὁ κληρικὸς καταντᾷ «ἐπαγγελματίας προσευχητής», εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἡ συνεχὴς τριβὴ μας μὲ τὰ ἱερά πράγματα καὶ οἱ καθημερινὲς φροντίδες μᾶς ἐμποδίζουν νὰ ἠσυχάσουμε καὶ νὰ βυθισθοῦμε στὴν προσευχὴ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κατ' ἰδίαν προσευχὴ ποὺ εἶναι τὸ θερμόμετρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γίνῃ τὸ προστάδιο καὶ ἡ διαρκὴς προετοιμασία γιὰ τὴν κοινὴ προσευχὴ. Διότι καὶ πάλι τὸ πατερικὸ λόγο μᾶς ἐπαναφέρει στὴν τάξη. «Πρόσεχε, μὴν τυχὸν νομίζοντας ὅτι θεραπεύεις ἄλλον, μείνεις ἐσὺ ὁ ἴδιος ἀθεράπευτος καὶ προκαλέσεις ἐμπόδιο στὴν προ-

40. Βλ. ἐνδιαφέρουσα προσέγγιση στὴ μελέτη τοῦ ERICKSON JOHN , ὁ.π., σ. 9 κ.έ.

σευχή σου»⁴¹. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικό ὅτι πρὶν τὴν τέλεση τῶν θεμελιωδῶν κυρίως μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος⁴² καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας ὑπάρχουν αὐτοεξομολογητικὲς εὐχὲς γιὰ τὸν τελετουργὸ ἱερέα, οἱ ὁποῖες συνήθως λέγονται μυστικῶς. Κεντρικὴ ἰδέα τῶν εὐχῶν αὐτῶν εἶναι ἡ αἴτηση συγγνώμης ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἡ παράκληση νὰ μὴν ἐμποδισθεῖ ἡ ἔλευση τῆς Χάριτος ἀπὸ τὶς προσωπικὲς μας ἀστοχίες.

41. ΑΓΙΟΥ ΝΕΙΛΟΥ (ΕΥΑΓΓΡΙΟΥ), *Λόγος περὶ προσευχῆς, Φιλοκαλία ἱερῶν νηπτικῶν*, Τόμ. Α΄, σ. 222.

42. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ἀπόσπασμα τῆς εὐχῆς ποὺ ἀναγινώσκει καθεαυτὸν ὁ λειτουργὸς πρὶν τὸ βάπτισμα: «Ὁ γινώσκων τὰ κατ' ἐμέ, μὴ βδελύξῃ με, μηδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ πάριδέ μου τὰ παραπτώματα ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ὁ παρορῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα εἰς μετάνοιαν, καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπῖλον τῆς ψυχῆς καὶ ὄλον με ἁγίασον ὀλοτελῆ τῇ δυνάμει σου καὶ πνευματιζῆ δεξιᾷ, ἵνα μὴ, ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐπαγγελόμενος καὶ ταύτην παρέχων πίστει τῇ ἡρητημένῃ τῆς σῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, αὐτὸς ὡς δοῦλος ἁμαρτίας ἀδόκιμος γένομαι...». *Μικρὸν Εὐχολόγιον*, ἐκδ. Ἁπ. Διακονίας, Ἀθήνα 1988, σ. 70-71.